

Hautamäki Timo

Vanhempien eron kokeneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2021

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää vanhempien avio- ja avoeron vaikutuksia lapseen ja miten varhaiskasvatuksessa lasta ja perhettä voidaan auttaa ja tukea vanhempien erotilanteessa. Jotta lasta ja perhettä on mahdollista tukea, tulee kasvattajalla olla ymmärrystä lapsen vanhempien eron vaikutuksista lapseen, sekä perheeseen. Varhaiskasvatusikäisellä lapsella eli 1–6-vuotiaalla ei ole vielä keinoja käsitellä hankalaa ja usein ennalta arvaamatonta elämäntilannetta. Aihetta lähestytään teoreettisessa viitekehyksessä käsittelemällä varhaiskasvatuksen tehtävää lapsen sekä vanhemman näkökulmasta. Selvitetään myös yhteiskunnallista nykytilannetta eroperheiden määrästä Suomessa. Käydään lisäksi läpi, miten erotilanteessa avioliitto ja avoliitto eroavat keskenään ja mitä eri perheenmuotoja eroperheissä on käytössä ja miten Suomen laki ja asetukset koskevat eroperheitä.

Perheiden eroaminen on nykyisin yleistä ja usein siihen liittyvät lapset myös osalliseksi. Vanhempien eroaminen on lapselle kriisi ja monien tunteiden myrsky ja suuri riskitekijä turvallisuudelle ja tasapainoiselle kehitykselle. Pohdin omassa tutkielmassani, että miten varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsen sosioemotionaalinen kehitystä, kiintymyssuhdetta eron aikana, kun tutkimusten myötä on havaittu, että vanhempien erolla on todella suuria vaikutuksia lapsen kehitykseen, kasvuun ja hyvinvointiin pitkälle lapsen elämään.

Tutkimukseni muodostaa yhden näkökulman vanhempien erossa tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Pohdinnassa totean, että lapsen oikea-aikaisella tuella ja vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteistyöllä eri tuen muotoja käyttäen lapsen kasvu, kehitys ja oppiminen voidaan turvata vaikeissakin tilanteissa. Käytän muutamana ratkaisukeinona yhteistyövanhemmuutta, lapset puheeksi menetelmää, varhaiskasvatuksessa lapsen sosioemotionaalista ja mentalisaatiota tukevia tekijöitä.

Avainsanat: vanhempien avio- ja avoero, varhaiskasvatus, Sosioemotionaalinen kehitys, lapset puheeksi, yhteistyövanhemmuus, kiintymyssuhde, mentalisaatio.

Sisältö

1. Johdanto	4
2. Teoreettinen viitekehys	6
2.1 Varhaiskasvatuksen tehtävä vanhemman ja lapsen näkökulmasta eron aikana.....	6
2.2 Perheet ja eroaminen yhteiskunnassa.....	10
3. Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	13
4. Erolapsen ja perheen tuki varhaiskasvatuksessa	15
4.1 Kiintymyssuhde ja mentalisaatio	15
4.2 Sosioemotionaaliset taidot	19
4.3 Yhteistyövanhemmuus.....	22
4.4 Lapset puheeksi toimintamalli	23
4. Pohdinta.....	26
Lähteet	29

1. Johdanto

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää miten lapsen sosioemotionaalista kehitystä, kiintymyssuhdetta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa, kun lapsen vanhemmat ovat eronneet. Tämän lisäksi selvitetään, että miten koko perhettä voitaisiin tukea varhaiskasvatuksen keinoin joskus hankalassakin huoltajuus tilanteessa. Aiheesta kiinnostuin oman aikaisemman koulunkäynninohjaajan työkokemuksen ja henkilökohtaisten kokemusten myötä. Minun vanhempani erosivat, kun olin aikuinen, mutta vanhempieni avioero vaikutti silti paljon elämääni. Eroamisen tiedon saatua monenlaiset erilaiset tunteet tulivat esille ja aiheutti hämmennystä, pelkoa ja myös paljon avoimia kysymyksiä. Tutkielmassani mielenkiintoni kohdistuu avio- ja avoeroperheessä olevien lasten ja perheen auttamiseen varhaiskasvatuksessa ja käytettäviin lapsen ja perheen tukimuotoihin. Puhun tutkimuksessa vanhempien erosta, jolla tarkoitan molempia avio- sekä avoliitossa tapahtunutta vanhempien eroamista, koska eroamista tapahtuu kummankin liittojen aikana ja lapselle perhe on yhtä tärkeä vanhempien liitosta huolimatta.

Tämän tutkimuksen lähtökohdat lähtivät keväällä 2020 kvalitatiivisen kurssin aikana, kun tehtävänä oli tehdä tutkimussuunnitelma ja lähdin pohtimaan omia kokemuksiani ja muistin erään työelämässä tapahtuneen tapauksen, joka innosti minua lähteä tutkimaan vanhempien eroamista ja sen vaikutuksia lapseen. Olin eräässä aikaisemmassa työpaikassani lasten kanssa tekemässä tehtävää, missä tehtävänä oli piirtää oma perhe paperille osana askartelua. Huomasin yhden lapsen, jolle tuotti vaikeuksia ja menin hänen kohdalleen kysymään, tarvitseeko hän apua. Tämä lapsi kertoi, että hänen vanhempansa ovat eronneet ja lapsi pohti, ketä hänen perheeseensä virallisesti kuuluvat, koska lapsella oli kaksi kotia ja molemmissa omat perheenjäsenensä. Kysymys oli niin vaikea, että en itse osannut vastata tuossa tilanteessa, koska lapselle perheen määritelmä ei ole niin yksinkertaista eroperheessä. Tämän myötä aloin miettiä, että syvennyn kandidaatin tutkielman tekemisen aikana eroperheisiin ja selvittää, että miten jo olemassa olevia tutkimuksia ja erilaisia oppaita voidaan hyödyntää eroperheen tukemisessa varhaiskasvatuksessa.

Useat lapset ovatkin aikojen saatossa joutuneet kohtaamaan perheen hajoamisen vanhempien eron myötä. Lapsi on viaton ja hiljainen uhri vanhempien eron keskellä ja lapselta ei ole kysytty mielipidettä tai valintaa vanhempien erotilanteessa. Useimmiten lapselle koko eroprosessi on

valtava menetyksen ja kriisin paikka. Tällä kriisillä voi olla vaikutuksia pitkälle lapsen tulevaisuuteen aikuisuuteen asti. Lasten vanhempien eroaminen on usein 2–4-vuotiaiden lasten perheissä (Pruuki & Sinkkonen, 2017). Tämä on huomattava, että varhaiskasvatukseen osallistuvat lapset ovat 1–6-vuotiaita ja he ovat suurimmassa ryhmässä, jossa perheiden eroamisia tapahtuu. Yhteiskunnallisesti aihe on hyvin ajankohtainen Covid-19 pandemian aikana. Yle (2020) uutisoi, että koronaviruksen tuomien rajoitteiden myötä Helsingin käräjäoikeuteen on tullut huomattavasti enemmän avioerohakemuksia viime vuoteen verrattuna. Avioerojen määrän on enustettu kasvavan, sillä tilastojen mukaan määrät eivät ole vähenemässä tulevaisuudessa (Suomen virallinen tilasto, 2019). Aiheeseen on havahduttu myös maailmalla, että vanhempien asu-muserot ja avio- ja avoerot ovat lisääntyneet kaikkialla maailmassa. Tämä on maailmanlaajui-nen huolenaihe, koska avioerolla on tutkimusten mukaan vaikutusta kielteisesti lasten hyvinvointiin ja oppimiseen (Majoko, 2019).

2. Teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa lähdän avaamaan nykyistä yhteiskunnallista tilannetta perheissä. Aluksi avaan varhaiskasvatuksen tehtävää vanhemman näkökulmasta ja lapsen näkökulmasta. Selvitän myös lapsen yleistä fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista oirehdintaa eron jälkeen ja avio- ja avoerojen käsitettä, eri perheidenmuotoja ja miten Suomessa lapsen huoltajuus toteutetaan eroperheessä hyödyntämällä voimassa olevaa lainsäädäntöä ja muuta kirjallisuutta. Lisäksi olen tilastoja hyödyntänyt perheistä ja siviilisäädyn muutoksista tilastokeskuksen sivuilta.

2.1 Varhaiskasvatuksen tehtävä vanhemman ja lapsen näkökulmasta eron aikana

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa, jota järjestetään päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Toimintamuotoja voivat olla päiväkotitoiminta, perhepäivähoito, sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Varhaiskasvatuksessa noudatetaan varhaiskasvatustilain ja valtakunnallisen varhaiskasvatus suunnitelman noudattamia säännöksiä ja ohjeistuksia (Oph, 2018, s.9—17). Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on tärkeä asema eroperheen auttamisessa. Henkilöstö on koulutettua ja heillä on tämän päivän tutkittua tietoa lapsen kehityksestä, oppimisesta ja kasvusta. Mäkijärvi (2014) toteaa, että varhaiskasvatuksessa pystytään sen ajan mitä lapsi viettää päiväkodissa toimintakauden aikana tukemaan monin eri keinoin lasten turvallista kehittymistä ja kasvamista erotilanteesta. Lapsi oppii parhaimmassa tapauksessa luottamaan päiväkodin henkilöstöön niin paljon, että hän pystyy kertomaan oman kehityksensä mukaisella tavalla tunteistaan ja peloistaan. Mäkijärvi puhui lisäksi, että päiväkodista voi lapselle tulla eräänlainen lepo- ja turvapaikka, jos lapsen kotona on riitaisa tai jopa väkivallan uhka tai lapsen tarpeisiin vanhemmilla ei ole voimavaroja vastata (Mäkijärvi 2014). Varhaiskasvatuksessa jokainen hetki päivän aikana on täynnä erilaisia oppimisen tilanteita ja jokainen on arvokas oppimiskokemus. Lapsen kehitys oppimisen näkökulmasta on tärkeä, että lapselle tulee päiväkodissa myönteisiä tunnekokemuksia eron keskellä ja sen jälkeisinä aikoina, koska myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutus edistävät lapsen oppimista (Oph, 2018, s. 22). Varhaiskasvatuksessa henkilöstö tukee ja kehittää lapsille mielekästä tekemistä, joka tukee lapsen oppimista. Rutiinit sekä tutut ja turvalliset säännöt lapsiryhmässä päiväkodissa auttavat lasta selviämään erotilanteesta akuutissa vaiheessa, kun ero on vasta lapselle kerrottu ja eroprosessi on päällä. Kiianmaa (2008) sanoi, että kasvattajien tehtävänä on tuoda lap-

sen elämäntilanteeseen positiivisia tekijöitä kuten rakkautta, hellyyttä ja turvaa, joka tasapainottaa negatiivisia komponentteja kuten ahdistusta, yksinäisyyttä tai turvattomuutta. Tähän olisi tärkeä panostaa ja vastata lapsen tunteisiin ja hetkiin, että lapsi kokee olevansa turvassa ja arvokas. Jokainen lapsi on oma yksilönsä ja huomattavaa on, että vanhempien ero, kun vaikuttaa aina lapsiin jollain tavalla (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2019). Koivunen (2009, s.12) esitti, että perushoidon on sisällettävä perushoidon, sekä hoivan, joka tulisi pyrkiä lapsen kaikenpuoliseen hyvinvoinnin ja turvallisuuden saavuttamiseen lämpimässä vuorovaikutuksessa. Hoivassa on painotettava tapaa, miten lasta hoidetaan. Osa lapsista haluaa asiaa käydä läpi, mutta osa haluaa täysin vaieta asiasta. On huomattava aina erotilanteessa, että vanhempien eroamisessa ei ole kyse vain vanhemmista, vaan lapset ovat osallisena koko prosessissa ja samalla käyvät tilannetta läpi oman kehitystasonsa mukaisesti. On huomattava, että kaikki lapset kärsivät erossa, mutta eron vaikutukset ovat yksilöllisiä ja etenkin hiljainen lapsi voi vetäytyä ja kärsiä saamatta apua ongelmiinsa (Mäkijärvi, 2014).

Opettajat ovat vuorovaikutuksessa lasten ja vanhempien kanssa jatkuvasti ja havainnoivat ja dokumentoivat lapsen toimintaa ja kehitystä ja välittävät vanhemmille tietoa lapsen oppimisesta ja hyvinvoinnista ja kaikesta lasta koskevista asioista. Varhaiskasvatuksen tehtävä onkin tukea vanhempien kotona tapahtuvaa kasvatusta (Koivunen, 2009, s. 151). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat varhaiskasvatuksen henkilöstöä tekemään hyvin tiivistä kasvatusyhteistyötä vanhempien kanssa kaikissa tilanteissa ja olisi tarkoitus yhdessä sopia asioista, että arki saataisiin lapsen kannalta terveen ja turvallisen kasvamisen, kehittymisen ja oppimisen edistämiseen kannalta hyväksi (Opetushallitus, 2018 s. 34). Koivunen (2009) esitti, että varhaiskasvatuksen henkilöstö tarvitsee työssään sekä omaa että vanhemman asiantuntijuutta lapsesta. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on asiantuntijuutta, joka liittyy kasvatukseen, lapsen kasvuun, kehitykseen ja mahdollisiin erityisiin vaikeuksiin. Tämän laajan ja asiantuntijuuden kannalta tärkeän ammatillisen kasvun takana on koulutus. Varhaiskasvatuksessa henkilöstöllä vaaditaan koulutus yliopistossa, ammattikorkeakoulussa tai ammattikoulussa, joka tukee asiantuntijuutta ja sen kasvua. Vanhemmat ovat oman lapsensa asiantuntijoita, joka on yksilökohtaisempaa, spesifimpää ja kohdistuu vain omaan lapseen (Koivunen, 2009, s.156–157.)

Opettajilla on tärkeä asema vaikuttaa positiivisesti ja käyttää tietoaan ja taitojaan, kaikkien lasten hyvinvointiin ja oppimiseen sekä edistää lasten positiiviseen sopeutumiseen uuteen tilanteeseen (Majoko, 2019). Ero on uusi tilanne lapselle ja perheelle ja siinä tukena tarvitaan päiväkodin henkilöstöä lapsen positiiviseen sopeutumiseen tähän uuteen tilanteeseen. Yhteistyön

onnistumiselle tärkeitä edellytyksiä ovat molempien osapuolten tieto toistensa rooleista ja keskinäinen luottamus (Koivunen, 2009, s. 152). Jokainen vanhempi, perhe, parisuhde ovat yksilöitä, eikä vanhempien avio- tai avoero ole koskaan samanlainen. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden on tärkeä tiedostaa, että vanhempia ei lähde vertailemaan keskenään eroperheinä, eikä muidenkaan perhemuotojen kohdalla. Vanhemmat eroavat useimmiten sovinnossa, mutta on myös poikkeuksia, missä vanhempien välit ja erotilanne ovat riitaisat ja todella hankalat. Vanhempien eroon ja sen käymiseen lasten kanssa liittyvää materiaalia löytyy paljon oppaina, verkkosivuina ja tutkimuksina. Erilaiset järjestöt Mannerheimin lastensuojeluliitto, Väestöliitto, Mieli.fi, Ensi- ja turvakotien liitto ja Miessakit ry tuottavat materiaalia erosta selviämiseen perheille ja miten käsitellä vanhempien eroa lapsen kanssa. Myös eri järjestöt tarjoavat erilaisia tukipalveluja esimerkiksi seurakunnat, erilaiset kaupungin järjestämät eroryhmät, sosiaalitoimi, neuvola jakavat tietoa, kuinka keskustella lapsen kanssa erosta ja antavat tukea, miten vanhemmat itse jaksavat muuttuvan arjen keskellä ja miten ylläpitää lapsen yhteyttä molempiin vanhempiin. Näissä oppaissa korostetaan, että lasten kanssa on puhuttava eron syistä ja sen jälkeen eron nostamista tunteista ja käytännön asioista, kuten asumisesta. Useinkaan Hämäläisen ja Koiso-Kanttilan (2012) mukaan Suomessa usein vanhemmat jäävät palvelujärjestelmien ja etuuksien ulkopuolelle tietämättömyyden vuoksi. Näiden palvelujen jakaminen ja tietouden lisääminen lasten kanssa tekevissä yhteisöissä olisi tarpeellista tuoda esille ja tietoisuutta päiväkodeissa lisättävä eri palvelun tarjoajista.

Ero asian käsittely lapsen kanssa ikätason huomioivalla on erovanhemmuudessa ensimmäisiä haasteita eropäätöksen jälkeen (Hämäläinen & Koiso-Kanttila, 2012). Lapsi ja vanhempi ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa olivat ne sitten eroperheestä tai eivät (Kauppinen, 2013, s. 38). Vanhemmilla on vaikutusta lapseen ja lapsi vaikuttaa myös vanhempiensa temperamentti (Keltikangas-Järvinen, 2011). Vanhemman olisi huomioitava, että lapsen vuorovaikutus molempien vanhempien kanssa on mahdollista. Perheellä on suuri ja tärkeä merkitys kehittää lapsen kykyä elää erilaisten ihmisten kanssa. Tämän perheessä tapahtuvan yhteyden pohjalta kehittyvät ihmisten kyvyt elää laajemmissa yhteisöissä, kuten varhaiskasvatuksessa, kouluympäristössä, harrastuksissa ja muissa lapsen elinympäristöissä (Puolimatka, 2011, s. 298—299). Koivunen esitti, että voidaan osoittaa, että herkkyydellä suotuisille tai epäsuotuisille ympäristön tuomille olosuhteille perustuu yksilön geneettisiin rakenteisiin (Koivunen, 2009, s.20).

Ero on vanhemmille hyvin henkilökohtainen asia ja usein hankala asia puhua. Eron ottaminen puheeksi vanhemmilla on hankalaa ja siihen liittyy häpeän tunteita ja syyllisyyden tunteita.

Näitä vanhempien ei kuitenkaan olisi syytä hävetä tai piilotella, koska varhaiskasvatuksen henkilöstölle eroperheen lapset ovat jo arkipäivää (Mäkijärvi, 2014). Hyvällä ja avoimella yhteistyöllä varhaiskasvatuksessa vanhempien ja henkilöstön välillä vältetään ristiriitoja ja vältetään myös vanhempien välisiä lisäriitoja. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (oph, 2018, s.34) sanotaan, että kasvatusyhteistyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista on keskusteltava henkilöstön sekä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö tekee aloitteen yhteistyölle ja rakentaa vuorovaikutusta aktiivisesti ja aloitteellisesti. Henkilöstö rakentaa vanhemman kanssa luottamuksellista suhdetta, joka mahdollistaa hyvän kasvatusyhteistyön (Oph, 2018, s. 34). Päiväkodissa on rohkaistava vanhempia puhumaan rehellisesti erosta lapselleen ja sen syistä, kuitenkin lapsen kehitystason mukaisesti ja ilman toisen vanhemman eliminointia, koska lapsella on oikeus tietää oman kehityksensä mukaisella tavalla konkreettisen syy eroon, eikä lapsi syytä tässä tapauksessa itseään vanhempien erosta (Väestöliitto, 2020). Kiianmaa (2008 s. 96) puhui kirjassaan, että jos lapselle ei kerrota eron syytä niin jo pieni lapsi voi luoda itse selityksen erolle, joka voi olla vahingollinen lapsen kehitykselle, kun lapsi syyttää itseään vanhempien erosta.

Vanhempien ero voi olla myös lapsen ja vanhemman pelastus, eikä huono asia tai kehitystä vaarantava tilanteessa, missä vanhempien riitoihin liittyy väkivaltaa tai muita lapsen kehityksen vaarantavia elementtejä. Pruuki ja Sinkkonen (2017) puhuivat, että lasta eniten stressaava asia tutkimusten mukaan on vanhempien jatkuva ja vihamielinen riitely. Pruuki ja Sinkkonen (2017) totesivat, että erityisen vahingollista lapsen kehitykselle on, jos lapsesta tulee välikappale eron keskellä. Esimerkiksi vanhempien huoltajuusriidan aikana. Huoltajuusriidat horjuttavat lapsen kehitystä ja ovat vahingollisia lapsen turvalliselle kehitykselle ja tuo mukanaan monia erilaisia haasteita terveyteen ja käyttäytymiseen. Lapsen erosta tapahtuva oirehdinta ei aina päällepäin näy, mutta lapsi saattaa sisällään kantaa monenlaisia tunteita ja ajatuksia, jotka purkautuvat vasta myöhemmin lapsuudessa tai nuoruudessa, jos niitä ei käsitellä lapsen kanssa tai aikuinen ei ole niihin vastannut oikealla tavalla ja riittävän varhaisessa vaiheessa. Tunteiden käsittelyn tekemättä jättäminen, ovat riskitekijä kaikenlaiselle terveyden ongelmille. Mannerheimin lastensuojeluliiton (2019) ja mielenterveystalon (n.d) mukaan näitä terveyden ongelmia vanhempien eron jälkeen voi näkyä fyysisesti lapsen käyttäytymisessä, joka ei vastaa lapsen ikätasoa tai kehityksessä voi tapahtua taantumista. Lapsi voi tukahduttaa vaikeita tunteita ja käyttäytyä ylikorostetun kilttinä ja toivoa samalla, että kiltisti oleminen saisi vanhemmat palaamaan yhteen ja kokea syyllisyyttä, että lapsen käyttäytyminen olisi ajanut vanhemmat eroon. Lapsi voi olla aggressiivinen ja saada suuria raivokohtauksia ja olla ärtyisä ja itkuinen. Lapsi voi heräillä

yöllä tai nukkua huonosti, koska pelkää hylätyksi tulemista tai nähdä painajaisunia. Lapsi voi tuoda leikkiin erotilannetta esille ja leikissä voi esiintyä vanhempien yhteen paluuta tai lapsi ottaa vanhat lelut ja turvapeiton tai nallen takaisin, jotka olisivat jo jääneet pois. Lapsi voi pelätä paljon vanhemmista eroon joutumista, oirehtia erilaisin fyysisin tavoin pääkivulla tai vatsakivulla. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2019 & Mielenterveystalo, n.d.) Goisis, Özcan ja Kerm (2019) Olivat tutkineet, että lapset, jotka ovat yhdeksän kuukauden ja yhdentoista ikävuoden välillä kokeneet vanhempien eron on suurempi riski sairastua ylipainoon ja liikalihavuuteen. Tutkimuksessa kävi ilmi, että eroperheillä on vähemmän ruokailurutiineja ja nopeat pikaruuat, valmisruuat ja ravintolassa syöminen on yleisempää, sosioekonominen asema on huonompi ja eroperheiden vanhemmilla oli vähemmän varallisuutta ja aikaa käyttää lapsen harrastuksiin ja aktiiviseen elämään.

2.2 Perheet ja eroaminen yhteiskunnassa

Tilastokeskuksen mukaan Suomessa oli vuoden 2019 lopussa 1 467 368 perhettä. Näistä perheitä, jotka määritellään tilastossa lapsiperheeksi, oli yhteensä 558 302. Lapsiperheeksi määritellään perheet, jossa on vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. Lapsiperheisiin väestöstä kuului 38 prosenttia. Lapsiperheissä yleisin perheen muoto on edelleen eri sukupuolta olevat vanhempien muodostama perhe, joita oli 57 prosenttia lapsiperheistä. Lapsiperheistä viidennes oli avoparien perheitä, eli vanhemmat eivät ole vihitty tai rekisteröity virallisesti vaan elävät avosuhteessa. Yksinhuoltaja perheitä, missä on äiti ja lapsi oli 20 prosenttia ja isä ja lapsi 3 prosenttia. Samasukupuolta olevien lapsiperheiden määrä on 593 ja rekisteröity parisuhde 245 lapsiperheessä. Perhetyypeittäin perheistä 64 prosenttia oli avioparien perheitä. Lapsiperheissä oli yhteensä 1 028 030 alaikäistä lasta. Lapsiperheistä suurin osa oli yksilapsisia 43 prosenttia, kaksilapsisia 39 prosenttia ja kolmilapsisia 13 prosenttia. (Suomen virallinen tilasto, 2019a.)

Tilastokeskuksen teettämän tutkimuksen mukaan vuonna 2019 avioeroon päättyi 13 365 parisuhdetta (Suomen virallinen tilasto, 2019b). Samaan aikaan joka vuosi noin 30 000 lasta kokee vanhempiensa avio- tai avoeron (Ensi- ja turvakotienliitto, 2019 & Hämäläinen, Koiso-Kanttila). Perhetilastoissa on huomattava, että lapset kirjautuvat perheeseen sen mukaisesti, missä he ovat virallisesti kirjoilla. Avio- ja avoero tapauksissa lapset kirjautuvat siis vain toisen vanhemman perheeseen, vaikka kummallakin vanhemmalla olisi yhteishuoltajuus. Tilastokeskus oli selvittänyt tutkimuksella vuoroasumista ja sen määrää. Tulosten mukaan kahdessa kodissa

asuvia lapsia oli yhteensä noin 110 000 ja näistä noin 40 000 asui kummassakin kodissa yhtä paljon (Suomen virallinen tilasto, 2019b). Perhetilastoa on syytä katsoa kriittisesti, koska se kuvaa perhekokoa vain tiettyä aikana Suomessa, eikä se kerro tilastollisesti perheiden lopullisesta lapsiluvusta mitään.

Seuraavaksi käsittelen erilaisia liittoja, mitä vanhemmilla voi olla. Avioliitto on vihitty ja kirkon tai maistraatin virallistama liitto, joka sisältää paljon lakisääteisiä velvollisuuksia ja oikeuksia, sekä muita vaikutuksia. Avioliitosta säädetään avioliittolaissa sekä avioliittoasetuksissa (Avioliittolaki, 1929/234). Avioliitto tarkoittaa parisuhdetta, jossa puoliset asuvat samassa taloudessa ilman avioliittoon vihkimistä tai virallistamista. Avioliitto on vapaamuotoisempi ja siihen ei liity avioliiton tuomia oikeuksia ja velvollisuuksia. Avioliitto on tällä tavalla vähiten säännelty parisuhteen muoto. Avioliitossa kuitenkin säädetään eroamisen aikana lakisääteistä suojaa ja samoja käytänteitä kuin avioliitosta, kun perheessä on yhteinen lapsi tai avopuoliset ovat asuneet yhdessä vähintään 5-vuotta (Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkaminen, 2011/26, §3). Eroperheisiin liittyy käsitteet uusperheet, bonusperhe, uusioperhe tai puoliperhe. Nämä kaikki tarkoittavat samaa asiaa, mutta Suomen uusperheiden liitto ry ja kielitoimisto uusperhe-termiä, koska uusioperhe alkaa olla vanhahtava termi (Suomen uusperheiden liitto n.d). Uusperheitä vuoden 2019 lopussa oli Tilastokeskuksen mukaan 50 607. Uusperheiden osuus kokonaismäärästä lapsiperheitä on pysynyt yhdeksässä prosentissa jo vuodesta 2004 lähtien. Uusioperheistä yli puolet 54 prosenttia vanhemmista elivät avioliitossa ja vähän alle puolet 46 prosenttia avioliitossa. Uusperheiden tilastossa oli huomioitu ainoastaan eri sukupuolta olevien parien perheet. Tilastokeskus määritteli uusperheen siten, että siihen kuuluu alle 18-vuotias lapsi, joka on vain toisen puolison lapsi eli perheen kaikki lapset eivät ole vanhempien yhteisiä biologisesti (Suomen virallinen tilasto, 2019a.)

Näihin kaikkiin liittoihin liittyy käsitteenä huoltajuus, kun perheessä on lapsia. Lapsen huoltajuudella tarkoitetaan lapsen asioista päättämistä. Lapsen huoltajat tai huoltaja vastaavat lapset hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja kaikesta muusta huolenpidosta, mitä lapsi tarvitsee turvalliseen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. Huoltajalla on vain oikeus saada tietoa lapsesta eri viranomaisilta (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, 2019/190, 7§). Lasten vanhempien erotessa, tulee lapsen huoltajuudesta sopia. Yleisin muoto perheen vanhempien erotessa on yhteishuoltajuus. Yhteishuoltajuus tarkoittaa, että vanhemmat päättävät yhdessä lapsen asioista (Suomen uusperheiden liitto, n.d). Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (2019) sanotaan, että vanhempi voi joka tapauksessa hakea lapsen yksinhuoltajuutta. Yksinhuoltajuus tarkoittaa, että lapsella on vain yksi virallinen huoltaja. Tässä tilanteessa yksihuoltaja tekee

kaikki lasta koskevat päätökset yksin. Lapsella on kuitenkin oikeus tavata myös vanhempansa, joka ei virallisesti ole hänen huoltajansa. Tapaamisoikeudessa päätettäessä lapsen etu pitää tulla esille (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, 2019/190, 2§).

3. Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on tehdä katsaus varhaiskasvatuksen kontekstiin ja selvittää aikaisempia tutkimuksia hyödyntäen mahdollisuuksia varhaiskasvatuksessa on tukea lapsia ja perheitä, jotka ovat vanhempien eron kohdanneet tai elävät eron jälkeistä elämää. Tutkielman tekemisessä pyrin noudattamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksia ja sääntöjä hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012).

Vanhempien eroaminen on yksi lapsuusajan yleisimmistä kriiseistä. On mielestäni olennaista eron vaikutuksia tutkia. Vanhempien eroamisella voi olla kauas kantoiset seuraukset lapsen kehityksessä, oppimisessa, hyvinvoinnissa ja terveydessä. Lapset eivät ole vain irrallinen osa eroprosessia, vaan samalla tavalla osallisena eroprosessissa. Ero on suuri riski lapsen sosioemotionaalille kehitykselle, kiintymyssuhteiden muodostamiselle myöhemmin elämässä, fyysiselle terveydelle ja mielenterveydelle. Tämä korostuu tilanteessa, missä vanhemmat eroavat riittävästi ja lapsi on ”kahden tulen välissä” ja elää pitkään huoltajuusriidan keskellä. Häkkäsen ja Nyholmin mukaan lapsella voi syntyä riittävästi erotilanteissa lojaaliteettiristiriita, eli lapsen on valittava vanhemman välillä vanhempien keskinäisestä konfliktista johtuen sen sijaan, että lapsi saisi olla lojaali ja tasapuolisesti vuorovaikutuksessa kummankin vanhemman kohdalla, mutta ei siihen saa vanhempien riitojen takia mahdollisuutta (Häkkänen-Nyholm & Nyholm, 2015 s. 86). Lapsi voi tilanteessa oirehtia eri tavoin. Tällöin varhaiskasvatuksessa henkilöstö tiedostaa, että miten turvataan lapsen hoito, kasvu ja kehitys tilanteessa, jossa vanhemmilla ei omien tunne myrskyjen ja erosta tapahtuvan riitelyn aikana ole mahdollista hoitaa lapsen perustarpeita, kun kotona se ei käytännössä ole mahdollista tai se on vähäistä.

Kandidaatin tutkielma toteutetaan tavallisesti kirjallisuuteen perustuvana katsauksena. Kirjallisuuskatsaus on metodi ja tutkimustekniikka, jossa tutkitaan jo tehtyjä tutkimuksia ja niiden pohjalta lähdetään kokoamaan tutkimuksia yhteen (Salminen, 2011, s. 4). Salmisen mukaan kirjallisuuskatsauksen termillä ”kirjallisuus” tarkoitetaan laajaa kirjallista lähdeaineistoa, kuten kirjallisuutta, tieteellistä tutkimusta tai ammatillista kirjallisuutta. (Salminen, 2011, s.31). Tutkimuksen toteutan kuvailevana kirjallisuuskatsauksena aikaisemmin tehtyihin tutkimuksiin. Kirjallisuuskatsauksen määrittelyn mukaan tutkimuskirjallisuuteen perustuva kirjallisuuskatsaus on systemaattinen, täsmällinen ja toistettavissa oleva menetelmä, jolla tunnistetaan, arvioidaan ja tiivistetään tutkijoiden, tiedemiesten ja käytännön asiantuntijoiden valmiina jo olemassa olevaa julkaistua tutkimusaineistoa (Salminen, 2011, s. 5). Tutkielmani tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa valmiiden aineistojen pohjalta ja kerätä kattavasti yhteen jo olemassa olevaa tietoa. Näiden pohjalta lähdän rakentaa uutta tietoutta, miten varhaiskasvatuksessa eroperheen

lapset ja vanhemmat saavat lapsen turvalliseen kasvuun ja kehitykseen ohjausta kriisin keskellä ja miten turvataan lapsen turvallinen kasvu, kehitys ja oppiminen avio- tai avoeron aikana.

Tutkimuskysymykseni on tutkielmassani:

Miten varhaiskasvatuksen opettaja voi tukea lasta ja perhettä erotilanteessa?

Tutkimuksessani saatavat tulokset ovat hyödyllisiä varhaiskasvatuksen henkilöstölle ja vanhemmille, kaikille lasten kanssa työskenteleville ja aiheesta kiinnostuneille. Halusin tutkia aiheetta mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti. Tiedostan myös, että omat kokemukset eroperheen lapsena ja työkokemuksen kautta voivat vaikuttaa, että täysin ennakko-olettamuksia tekemättä ei voi tutkielmaani tehdä. Tutkimuksessa käytän eri lastensuojelutyötä tekevien järjestöjen kirjallisuutta ja eri tutkijoiden julkaisemia artikkeleita Suomeksi ja myös kansainvälisiä tietokantoja hyödynnän lähteinä. Lähteinä olen pyrkinyt käyttämään mahdollisimman monipuolisia ja eri tieteenalojen tutkijoiden tekemiä artikkeleita, e-kirjoja ja oppaita. Käytän kandidaatin tutkielmassa seuraavia tietokantoja: Oula-Finna, Ebscoa, Proquestia ja Google scholaria. Salmisen mukaan internet on toimivat työkalu lähteiden haussa, mutta internetistä löytyvään materiaaliin on suhtauduttava kriittisesti. Metsämuuronen (2011) mukaan on käytettävä aloittelevana tutkijana mahdollisimman monipuolisia tiedonhaku väyliä ja hyvää tutkimusta ei tehdä pelkästään googlaamalla, koska monia hyviä ja laadukkaita lähteitä jää tällöin löytämättä. Olen täten hyödyntänyt myös kirjaston fyysistä kirjallisuutta omassa kandidaatin tutkielmassani. Olen käyttänyt tämän tutkielman tekemisessä Oulun yliopiston kirjaston tietokantoja ja pyrkinyt etsimään varmennettua ja vertaisarvioituja tutkimuksia. Salminen sanoi, että Suomalaisten julkisyhteisöjen tilastot ja tutkimukset ovat varmennettua ja laadukasta tietoa (Salminen, 2011, 31). Näin tieto, mitä olen hyödyntänyt tässä tutkielmassa erilaisten järjestöjen sivuilta, oppaissa ja raporteissa on laadukasta ja luotettavaa tietoa mitä hyödynnän tämän tutkielman tekemiseen.

4. Erolapsen ja perheen tuki varhaiskasvatuksessa

Tässä luvussa lähden vastaamaan kysymykseeni. Tutkimusmenetelmäkseni valitsin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen, koska se sopii parhaiten tutkimuskysymysten vastaamiseen. Tässä osiossa vastaan Tutkimuskysymykseen, joka on Miten varhaiskasvatuksen opettaja voi tukea lasta ja perhettä erotilanteessa? Pyrin tässä osiossa vastaamaan tähän kysymykseen käyttäen lasten sosioemotionaalisten taitojen, kiintymyssuhteen, mentalisaation käsitettä. Esittelen ratkaisuna vanhempien erotilanteessa Ensi- ja turvakotienliiton tekemää opasta yhteistyövanhemmuuteen ja lapset puheeksi menetelmää, joka on jo useassa kaupungissa käytössä Suomessa ja osa ennaltaehkäisevää työtä hankalissa ja lapsen kehitystä vaarantavissa tilanteissa.

4.1 Kiintymyssuhde ja mentalisaatio

Turvallinen kiintymyssuhde ei ole itsestäänselvyys, eikä se ole itsestään tai automaattisesti lapselle muodostuva, vaan kehittyy lapsen kokemusten kautta vastavuoroisissa turvallisissa ihmissuhteissa, jossa lapsi saa turvaa silloin kun lapsella on hätä (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2020). Erotilanteissa, kun vanhempien voimavarat ovat koetuksella olisi tärkeää, että vastavuoroisia ja turvallisia suhteita haalitaan ja niitä ylläpidetään lapsen muihin ympärillä oleviin aikuisiin kuten isovanhempiin, varhaiskasvatuksen henkilöstöön tai harrastuksissa oleviin valmentajiin. Pieni lapsi tarvitsee omiin tarpeisiinsa vastaamista ja turvallista ja lämmintä ilmapii-riä ympärilleen sekä empaattista hoivaa suojaamaan lapsen hyvinvointia (THL, 2020 & Sinkkonen 2018). Kiintymyssuhteella on yhteyksiä varhaiseen vuorovaikutukseen, joka säätelee kehityksen kulkua ja vaikuttaa kiintymyssuhteiden kehittymiseen. Aikaisemmissa tutkimuksissa on osoitettu, että turvallisesti kiintyneet esikoululaiset ovat enemmän empaattisempia muiden lasten ahdistusta kohtaan kuin turvattomasti kiintyneet lapset (Stefan & Avram, 2019). Puolimatka (2011, s. 296) toteaa, että lapsi ei tule toimeen ilman vahvaa kiintymystä yhteen henkilöön, jonka pohjalta muodostuvat muut kiintymyssuhteet ja niiden kehittyminen. Tämä on siis riski myöhemmille suhteille. Turvaton suhde tai sen puute onkin yhteydessä kyvyttömyyteen muodostaa pysyviä ja syviä tunnesuhteita aikuisena ja voi johtaa mielenterveydellisiin ongelmiin elämän kriisitilanteissa myöhemmin nuoruudessa ja aikuisuudessa (Puolimatka, 2011, s.296).

Oppiminen alkaa varhaisista vuorovaikutustilanteista sekä vanhemman ja lapsen välisestä kiintymyssuhteesta. Tähän liittyy kiintymyssuhdeteoria. Jari Sinkkosen (2018) mukaan kiinty-

mysuhdeteorian oppi-isänä pidetään John Bowlbyn teoriaa, missä hänen omien sanojensa mukaisesti on kyse: ”käsitteellistää ihmisen taipumus muodostaa voimakkaita tunnesiteitä toisiin ihmisiin ja selittää niitä ahdistuksena, vihamielisyytenä, depressiona ja tunteiden eristämisenä ilmenevinä stressin muotoina, jotka aiheuttavat tahattomista erokokemuksista ja menetyksistä”. Avio- ja avoeron aikana lapsen turvallisuuden tunne vaarantuu monella tavalla. Erotilanne on lapselle uusi, arvaamaton ja siihen liittyy monenlaisia hankalia ja arvaamattomia tunteita.

Kiintymyssuhdeteoria käsittää ihmisen välttämättömän tarpeen kiinnittyä toiseen ihmiseen ja hakea tältä kiintymyskohteelta turvaa ja suojaa. Jo pieni lapsi oppii ensimmäisten elinkuukausiensa aikana suosimaan käytöstä, joka tuo hänen hoivaajansa lähelle ja oppii myös vähitellen käytöstä, joka vie hoivaajan pois hänen luotaan (Pruuki & Sinkkonen, 2017). Kiintymyssuhdeteoriassa korostetaan, että vanhempien reaktiot lasten emotionaalisessa ahdingossa saattavat muokata heidän kykyänsä kokea myötätuntoa muiden ihmisten kanssa (Stefan & Avram, 2019). Turvallinen kiintymyssuhde turvaa täten lapsen kasvun ja kehityksen kaikissa lapsen kasvuympäristöissä. Lapsi saa turvallisen kiintymyssuhteen kautta malleja ja voimavaroja omiin tulevaisuuden ihmissuhteisiinsa (Pruuki & Sinkkonen, 2017). Puolimatkan (2011, s.296) mukaan turvallinen kiintymyssuhde kehittää lapsen sosiaalisten valmiuksien kehittymistä, koska lapsi voi tällöin turvallisesti suuntautua ihmissuhteisiin. Vanhempien erotessa kiintymyssuhde on koetuksella ja riski on olemassa kaikelle terveyden ongelmille. Terveyskirjaston (2020) mukaan lapselle voi muodostua ristiriitainen, turvaton, välttelevä tai kaoottinen kiintymyssuhdemalli. Näiden kaikkien mallien kohdalla lapsen tunteisiin ei vastata tai se on vähäistä tai se kielletään täysin. Lapsi kokee jatkuvaa turvattomuutta ja vanhemmat eivät kohtaa lastaan emotionaalisesti (Terveyskirjasto, 2020).

Jokainen lapsi tarvitsee hyvät lähtökohdat elämälleen ja kokemuksia siitä, että hänen viesteihinsä ja tarpeisiinsa vastataan oikea-aikaisesti ja läsnäolon ja lapsen tarpeista tulevan fyysisen läheisyyden kautta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020). Tällä tunne-elämän hyvällä kehityksellä on kyky laajentua koskemaan myös muita kehityksen alueita (Puolimatka, 2011, s. 296). Kiintymyssuhteet kehittyvät ja muokkautuvat vauvaiästä pitkälle aikuisuuteen saakka, mutta kiintymyssuhteen perusta luodaan jo varhaisessa lapsuudessa. Pruuki ja Sinkkonen puhuivat, että turvallisessa kiintymyssuhteessa omaava lapsi suhtautuu toisiin ympärillä ihmisiin luottavaisesti ja osaa käyttää vuorovaikutuksessa sekä tunnetta, että järkeä. Pruuki ja Sinkkonen (2007) sanoivatkin, että kiintymyssuhde on tärkeä jokaisen lapsen kohdalla ja se vaikuttaa pitkälle elämään. Cassiba, Iljendoorn ja D’Odorico (2000) olivat tutkineet lapsen ja äidin sekä lapsen päivähoiton työntekijän välistä kiintymyssuhteen laatua ja sen merkitystä kehitykselle.

Tutkimuksessa oli selvitetty, että lapset, joilla on turvallinen kiintymyssuhde sekä äitiin, että hoitajaansa ovat sitoutuneempia leikkiin kuin vähemmän turvallisesti kiintyneet lapset. Huomattiin, että suhteen laatu oli merkittävä, mutta ei erityisesti vapaan leikin tai oleskelun aikana. Turvallisesti varhaiskasvatuksen henkilöstöön kiinnittyneet lapset olivat empaattisempia ja itsenäisempiä sekä tavoitteelliseen toimintaan orientoituneimpia kuin turvattomasti kiinnittyneet lapset (Cassibba, Ijzendoorn, & D'Odorico, 2000). Voi todeta, että lapsen kiintymyssuhteella on tosi suuri tärkeys niin vanhempiin, kuin varhaiskasvatuksen henkilöstöön.

Kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä avio- ja avoeron aikana voi häiriintyä. Siihen vaikuttaa negatiivisesti pelot, negatiiviset tunnetilat ja krooninen stressi. Näiden tunteiden aiheuttaja voi olla monenlaiset tilanteet ja olosuhteet kuten ero vanhemmista tai toisesta vanhemmasta (Thl, 2020). Suojaava tekijä erossa olisi, että lapsella olisi pysyviä ja läheisiä kiintymyssuhteita, että lapsi pystyy säilyttämään oman arvonsa ja toivon näkökulman paremmasta, siinä tilanteessa, kun hänen ympäriltään olevat rakenteet sortuvat avio- tai avoeron myötä. (Puolimatka, 2011, s. 298). Varhaiskasvatuksen henkilöstön kohdatessa erolapsen olisi tärkeä kiinnittää huomiota empaattisuuteen ja turvalliseen kohtaamiseen missä lapsi saa kertoa luottamuksellisesti häntä mieltä painavat asiat ja henkilöstöllä olisi velvollisuus järjestää aikaa kohtaamisille, jotta lapsi kokee olevansa osallinen ja kuultu. Varhaiskasvatuksen henkilöstön on kiinnitettävä huomiota omaan empaattisuuteen. Empaattisuuteen kuuluvat erilaiset monimuotoiset vuorovaikutuksen muodot kuten sanat, eleet, ilmeet, hyvä kosketus, hellittely, hymy, itku, loruttelu, leikkiminen ja laulaminen ja musiikillinen vuorovaikutus (Thl, 2020). Päiväkodissa henkilöstöllä on velvoite vastata lapsen tunnetiloihin ja lapsi otetaan lähelle ja silitetään, lohdutetaan ja annetaan hyväksyntää haastavalle tunteelle ja myötäeletään tilannetta, koska lapsi ei itse ole sitä erotilanteessa valinnut, eikä lapsella ole kehittynyt keinoja vielä kriisi tilanteissa. Tunteen purkaminen tapahtuu rakentavalla tavalla ja opetellaan, että tunteet ovat vain hetkellisiä ilmiöitä, jotka menevät ja tulevat, mutta kaikki niin tärkeitä taitoja opetella.

Mentalisaatio tarkoittaa, että vanhempi on kiinnostunut sekä omista että lapsen ajatuksista, toiveista, tunteista, aikeista ja kokemuksista (Mll, 2019.) Mentalisaatiota ovat tilanteet, missä vanhempi jaksaa hankalissa hetkissä katsoa sekä oman, että lapsen ulkoisen käytöksen taakse ja on kiinnostunut pohtimaan, mitä kaikkea omassa ja lapsen mielessä mahtaa olla. Sinkkonen ja Pruuki (2017) puhuivat, että aikuinen ei voi ymmärtää lapsen todellisia tunteita ilman mentalisaatiota. Vanhempien erotilanteessa olisi hyvä vanhempien muistaa, että vanhempi on kiinnostunut lapsen kuulumisista ja miltä lapsesta tuntuu, mutta vanhempi tutkii omia tuntemuksiaan.

Eroamistilanteet aktivoivat lapselle herkästi turvattomuutta ja herättävät lapsessa yksin siedettäviä ja hallittavia tunteita, kuten ahdistuneisuutta ja hämmennystä (MII, 2019). Erotilanne on hyvin yksilöllinen ja jokainen vanhempi kohtaa itse siinä erilaisen tilanteen, mutta olisi tärkeä vanhemman pohtia omaa käytöstään ja samalla lapsen käytöstä ja hakea ymmärrystä lapsen käytökselle. Pieni lapsi ei pysty vielä samalla tavalla tilanteessa toimimaan, kuin aikuinen, koska lapsi tarvitsee vielä aikuista monessa asiassa. Varhaisessa vanhemmuudessa on merkittävää oppia mentalisaation kykyjä, johon liittyy uteliaisuutta, mielen avoimuutta ja ponnistelua lapsen maailman tavoittamiseksi (Hakulinen, Laajasalo, Mäkelä, Elo, & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2019). Mentalisaatiokykyyn vaikeuttavat tilanteet, joihin liittyy kielteisiä kokemuksia esimerkiksi erossa hylkäämisen kokemus. Läheisissä ihmissuhteissa mentalisaatiokykyä tarvitaan ja niissä se parhaiten kehittyy (Hakulinen et al., 2019).

Mannerheimin lastensuojeluliiton tekemässä oppaassa (2017) esiteltiin mentalisaatioon perustuvaa työtapaa. Tämä työtapaa laittaa varhaiskasvattajat pohtimaan tietoisesti lapsen näkökulmia, lapsen kokemuksia, tarpeita ja tunteita. Mentalisaatiotyötapaa laittaa pohtimaan varhaiskasvattajan omia ajatuksia, tunteita ja toimintaansa sekä niiden vaikutusta vuorovaikutustilanteisiin. Mentalisaatioon perustuva työtapaa lisää lapsen näkökulman huomioimista sekä aikuisten kesken työyhteisössä, että vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä (MII, 2017). Varhaiskasvatuksen ajatus perustuu, että turvallisessa ryhmässä lapsella on hyvä olla ja kasvaa ja oppia. Turvallisessa ympäristössä lapsi saa ilmaista mielipiteitään, lapsi oppii ja leikkii hyvillä mielin muiden lasten kanssa ja tuntee olevansa hyväksytty ja kuuluvansa joukkoon. Lämmin ja emotionaalista hyvinvointia vahvistavalla ryhmäilmapiirillä tuetaan lapsen itsetuntoa (MII, 2017). Erotilanne luo lapselle hankalia tunteita ja lapsi tarvitsee silloin aikuista omien tunneviestien vastaamiseen. Varhaiskasvatuksessa aikuisella on tosi suuri tarkoitus olla lapsen tukena ja luomassa lapselle turvallista ympäristöä, missä saa tunteilleen tilaa ja mahdollisuuden opetella (MII, 2017). Tällöin lapsella on turvallista kasvaa ja oppia uusia asioita. Sensitiivinen aikuinen varhaiskasvatuksessa viestii turvallisuutta olemalla vaikeissa hetkissä kaiken aikaa tunne tasolla lapsen saatavilla. Aikuinen voi omilla tunneviesteillään auttaa lasta pääsemään hankalan tunteen yli. Lohdutuksella ja tunteiden nimeämisellä ja olemalla läsnä ja fyysisesti ja emotionaalisesti paikalla lapsiryhmässä. Mentalisaatioon perustuva työtapaa ohjaa aikuisia varhaiskasvatuksessa olemaan lapsen saatavilla kaikissa tunnekokemuksissa. (MII, 2017.) Erotilanteessa tunteita tulee usein paljon ja lapsi vaatii enemmän turvallista aikuista niiden kanssa käsittelemiseen. Mentalisaatiota tukeva työtapaa on tässä tosi suuri tuki, kun lapsella muuten voi tunnekasvatuksessa olla haasteita vanhempien eron johdosta.

4.2 Sosioemotionaaliset taidot

Käsitteenä sosioemotionaalinen kehitys ja taidot on hyvin laaja ja ei niin yksiselitteinen. Ahonen (2017) sanoi, että sosioemotionaaliset taidot käsittävät joukon erilaisia taitoja, joita lapsi tarvitsee käsittelemään tunteitaan ja siten toimimaan sosiaalisesti rakentavalla tavalla muiden ihmisten kanssa. Tunteiden tunnistaminen ja muiden ihmisten kanssa toimiminen on yksi taito mitä varhaiskasvatuksessa opetellaan. Sosioemotionaaliset taidot näkyvät konkreettisesti sosiaalisissa taidoissa, miten lapsi pystyy olemaan vuorovaikutuksessa muiden ympärillä olevien aikuisten ja lasten kanssa (Ahonen, 2017). Sosioemotionaalisilla taidoilla ja niiden oppimisella tarkoitetaan sosiaalisten ja emotionaalisten kokemusten ymmärtämistä, ilmaisemista ja hallintaa tavalla, joka edistää oppimista, ongelmanratkaisua, yhteistyötä, joiden tarkoituksena on tukea lasten suhteita muihin lapsiin (Ahonen, 2017). Lapsella on näissä taidoissa puutteita voi negatiivinen käyttäytyminen lisääntyä ja vaikutusta voi olla lapsen oppimisessa konfliktitilanteissa ratkaisemiseen rakentavalla tavalla ja yleisen hyvinvoinnin suhteen (Medin & Jutengren, 2020). Varhaiskasvatuksen opettaja voi tukea erilaisin pedagogisin menetelmin lasta hankalissa tilanteissa ja antaa apua ja tukea suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti (Oph, 2018, s. 57). Tavoitteellisesti käyttäytymiseen puuttuminen ja taitojen opettelulla saadaan poistettua negatiivinen käytös.

Lapsi oppii paljon samaistumalla vanhempiinsa, tässä piilee vaara siinä kohdassa, jos vanhempi käyttäytyy impulsiivisesti ja ei hallitse tunteitaan, voi lapsi oppia tämän toimintamallin ja lapselle kehittyy puutteelliset taidot hallita tunteitaan (Ensi ja turvakotien liitto, 2019). Varhaiskasvatuksen opettaja voi olla malli, joka opettaa toisenlaisten toimintamallin, jolla opetellaan ilmaisemaan tunnetta rakentavalla tavalla. Eroperheessä lapsen vanhemmalla ei aina ole aikaa, eikä voimavaroja hallita tunteitaan ja siinä piilee vaara, että lapsi oppii tällöin vanhempien kautta negatiivisen mallin hallita tunteitaan. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on mahdollisuus opettaa lapselle tunteiden hallintaa ja purkamista rakentavalla tavalla. Tällöin lapsi oppii päiväkodissa myönteisemmän mallin kohdata tunteet. Puolimatka (2011, s.312) sanoi, että jos vanhempi ei reagoi lapsen tunnetiloihin, lapsi ei saa vastavuoroista kaikkua tunteilleen eikä tule niistä tietoiseksi niin tämä estää tunteiden syventymisen ja niiden kehittymisen. Lapsi ei tällöin opi tunteiden hallitsemista ja negatiiviset tunteet voivat purkautua aggressiona tai muilla negatiivisilla tavoilla.

sosioemotionaaliset taidot ovat käytännössä arjessa opeteltavia ja harjoiteltavia taitoja (Ahonen, 2017). Näitä voidaan harjoitella kasvatuksen keinoin ja tukea erilaisin pedagogisin menetelmin. Näiden taustalla vaikuttavat lapsen synnynnäiset tekijät, kuten temperamentti. Temperamentti on jokaisella lapsella yksilöllinen ja omanlaisensa. Näin ollen lapsen sosioemotionaalisten taitojen taustalla vaikuttavat lapsen yksilölliset temperamenttipiirteet (Ahonen, 2017). Temperamenttipiirteillä on tässä suuri merkitys, koska niillä on suojaava vaikutus erotilanteessa tai ne voivat olla haavoittuvuus (Mäkijärvi, 2013). Lapsen persoonallisuus kehittyy koko lapsen elämän ajan ja siihen vaikuttaa temperamentti. Persoonallisuuden kehitys tapahtuu temperamentin ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena (Keltikangas-Järvinen, 2011). Temperamenttia ja ympäristön vuorovaikutusta on korostettava, koska kun lapsi reagoi vanhemman antamaan kasvatukseen ja suojaavaan hoivaan, samalla tavoin vanhempi reagoi lapsen temperamenttiin, säätelee ja muuttaa kasvatustaan lapsen temperamentin mukaisesti. Vanhempien tehtävä on reagoida temperamentin mukaan, myös emotionaalisesti. Tämä emotionaalinen reagointi on eroperheessä lapsen ja vanhemman välillä on merkityksellinen, koska vanhemman on tiedettävä ja tunnettava oma lapsensa ja lapsen temperamenttipiirteet (Keltikangas-Järvinen, 2011). Varhaiskasvatuksessa henkilöstön olisi tiedostettava lapsen temperamentti, koska ne auttavat ymmärtämään lapsen käytöstä ja varhaiskasvatuksen henkilöstö pystyy eri tavalla tukemaan sosioemotionaalista kehitystä, kun otetaan huomioon perinnölliset tekijät.

Ennen peruskoulun alkua varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa opetellaan paljon sosioemotionaalisia taitoja, että miten otetaan huomioon toinen lapsi, miten puhutaan kunnioittavalla tavalla toisille ja miten otetaan huomioon toisten lasten tunteet. Lapset oppivatkin sosiaalisemotionaalisia taitoja niissä kasvu ympäristössä missä he elävät (Ahonen, 2017). Varhaiskasvatuksessa on tarjottava mahdollisuus lapselle kehittää tunnetaitojaan ja luomaan kaverisuhteita. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, s. 26) puhutaan, että tunnetaidot vahvistuvat silloin, kun niitä opetellaan, havaitaan, tiedostetaan ja nimetään. Sosioemotionaalisten taitojen harjoittelussa tarvitaan turvallinen ympäristö missä harjoitellaan niitä rakentavalla ja turvallisella tavalla. Päiväkodissa lapsi viettää aikaansa ja tarvitsee vahvistusta turvallisuuden tunteelleen (Mll, 2017). Ympäristönä päiväkotia on lapselle turvallinen ja paras paikka kasvaa ja kehittyä. Päiväkodissa lapsi saa harjoitella sosioemotionaalisia taitoja ja missä aikuisella on kyky ja taito niihin vastata. Puolimatka (2011, s.312) toteaa, että kasvattajan on tärkeä tulla tietoiseksi omista tunteistaan, koska se tukee aitoa tunne-elämää parhaiten. On Tärkeä itse kasvattajana pysähtyä ja pohtia omaa tunne elämää ja tulla niistä tietoiseksi, koska on hankala opettaa tun-

teiden käsittelyä ja aitoa tunne elämää, jos ei kasvattajanakaan sitä tunne hyvin. Tärkeä on pohdittua, että lapsen vanhempien erotilanteessa, että miten omat tunteet voivat vaikuttaa siihen, miten vastaa lapsen tunteisiin. Ahonen (2017) sanoi, että käsitteenä sosiaalisemotionaalinen kehitys, sosioemotionaaliset taidot ja sosioemotionaalisen tuen tarve ovat jo vakiintuneita käsitteitä varhaiskasvatuksessa. Käsitteillä viitataan kasvatustyössä esimerkiksi lapsen kykyyn ilmaista ja käsitellä tunteita, sekä tapaan olla vuorovaikutuksessa lasten ja aikuisten kanssa (Ahonen, 2017). Haastavissa erotilanteissa varhaiskasvatuksen henkilöstö voi esittää tuen tarvetta ja esittää tavoitteeksi, että lapselle annetaan enemmän tukea yksilöllisesti jatkuvampaa ja kokoaikeista sosioemotionaalisten taitojen kehityksen tukemiseen (Oph, 2018, s. 57). Tällöin turvataisiin, että lapsen negatiiviset käsitykset eivät ainakaan vahvistuisi, jos eroperheessä ei ole aikaa lapsen tunteille tai vanhemmilla on hankaluuksia omien tunteiden kanssa.

Sosioemotionaalinen kehitys jatkuu koko elämän aina pienestä lapsesta vanhuuteen asti (Ahonen, 2017). Lapsen sosioemotionaalinen kehitys on kuin talon rakentaminen, jos perustukset eivät ole rakennettu hyvin, niin on hyvin hankala rakentaa tasapainosta ja kestävää rakennusta. Kehityksen kulmakivenä on biologiset ja perityt ominaisuudet vanhemmilta, mutta tärkeä osansa on myös ympäristöllä, missä lapsi elää (MII, 2017). Ympäristöön on kiinnitettävä erityistä huomiota eroperhe tilanteessa, koska lapsi tarvitsee turvallista mallia ja päiväkodissa sen hän saa. Lapsi oppii päiväkodissa kohtaamaan haastavia ja vaikeita tunteita ja miten toimia sosiaalisissa tilanteissa oikealla ja rakentavalla tavalla. Vanhempien ero voi horjuttaa tätä kehitystä todella paljon ja se voi vaikuttaa pitkälle lapsen elämään kielteisesti. Tätä voidaan tukea eri menetelmin ja yhtenä sosioemotionaalisten taitojen tuen onnistumisen kannalta on yhteistyön merkitys ja yhteiset suunnitelmat lapsen kehityksestä vanhempien kanssa.

Varhaiskasvatuksessa lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja niiden tunnistamisessa ja itsesääntelyssä (Oph, 2018 s. 26–29). Näiden taitojen oppiminen on tärkeää kaikille lapsille perhetaustasta riippumatta. Tunnetaidot ovat yksi tärkeä oppimisen alue varhaiskasvatuksessa ja yksi melkein tärkeimpiä oppimisen alueita, koska se vaikuttaa melkein pä kaikkeen oppimiseen. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on merkittävä tehtävä olla toimijoina lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukemisessa varhaisvuosina (Määttä et al., 2017). Varhaiskasvatuksen henkilöstön on kiintymyssuhdeteorian mukaisesti luoda päiväkotiin kiinteitä ja lämpimiä vuorovaikutustilanteita, missä lapsi on keskiössä ja mitkä ovat lapsen kehitykselle tarpeellisia.

4.3 Yhteistyövanhemmuus

Yhteistyövanhemmuus tarkoittaa käytännössä työskennellessä eroperheiden kanssa sitä, että vanhemmuus jaetaan vanhempien kesken. Aikaisemmin on käytetty käsitettä jaetusta vanhemmuudesta, mutta nykyisin käytetään yhteistyövanhemmuutta käsitteenä. Se on hyvin lähellä yhteistyövanhemmuutta, mutta yhteistyövanhemmuuden käsitteessä korostetaan enemmän yhteistyön merkitystä eron jälkeisessä vanhemmuudessa, kun taas jaetussa vanhemmuudessa sisältää molempien vahvasta osallistumisesta sitoutumisesta vanhemmuuteen (Hakovirta & Rantalaiho 2009, s. 38). Vanhempien saamaa tukea perheen hyvinvointiin ei voi täysin sivuuttaa, koska pieni lapsi tarvitsee vanhempiaan paljon ja lapsen hyvinvoinnin kannalta vanhempien hyvinvointi on tärkeässä roolissa koko perheen hyvinvoinnin kannalta. Mäkijärven (2014) mukaan Lasten vanhempien eroamisessa ei ole kyseessä vain vanhemmista ja heidän parisuhteestaan, vaan lapset ovat osallisena koko prosessia halusivat lapset tai eivät. Kaikki lapset kärsivät erossa, mutta eron vaikutukset ovat yksilöllisiä ja hiljainen lapsi voi vetäytyä ja kärsiä saamatta apua. Ennaltaehkäisy ja sopiminen ovat avainasemassa eroperheessä, koska tulee paljon tilanteita, missä on hyvä käydä ennakkoon läpi, miten vanhemmat toimivat ja miten saadaan uusi arki toimimaan niin, että lapsen turvallinen kasvu ja kehitys säilyy koko lapsuuden ajan ja voidaan rakentavalla tavalla tehdä yhteistyötä uudessa tilanteessa. Sekä vanhempi että lapsi elävät eron ensi hetkillä suurissa tunteiden pyörteissä. On haastavaa vanhempana kohdata omien tunteiden lisäksi lapsen tunteet. Kauppinen (2013, s.38) sanoi omassa lisensiaatin työssään, että yksi suurimpia haasteita erovanhemmuudessa on lapsen tunteiden kohtaaminen, kun vanhemmalla itsellä on vaikea tilanne. Vanhempi eikä varhaiskasvatuksen henkilöstö ei saisi kuitenkaan säikähtää tai pelätä lapsen tunteita, vaikka ne olisivat voimakkaita ja rajuja. Mäkijärvi (2014) puhui, että mitä sallivampaa avoimempia lapsen tunteille lapsen elämässä olevat aikuiset ovat, sitä nopeammin lapsi lisäksi selviää erosta ja se jää yhdeksi elämän vaiheeksi, joka loppujen lopuksi vain vahvistaa lasta. Aikuisena täytyy aina yrittää asettua lapsen asemaan ja tuoda myötätuntoa hankalassa tilanteessa, kun esimerkiksi lapsi kaipailee toista vanhempaa, perhettä tai kotia. Erolapsi tuntee luonnollisesti samoin, kun hän on toisessa kodissa tai varhaiskasvatuksessa.

Huoltajien ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lasten elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta tilanteessa, joka lapsen elämässä muuten saattaa puuttua kokonaan. Yhteistyön tilanteessa pitäisi olla saumatonta ja avointa molempia vanhempaa kohtaan, että luottamus syntyy päiväkodin ja molemman vanhemman välille. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, ar-

vostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeä. Säännöllinen yhteistyö on oleellista varhaiskasvatuksen toiminnassa, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden (Oph, 2018, s.19). Tämä korostuu perheissä, missä lapsen vanhemmat ovat erotilanteessa ja eronneet. Olisi huomioitavaa, että varhaiskasvatuksessa huomioidaan, että yhteistyö molempia vanhempia kohtaan on tasapuolista ja annetaan vanhemmille ymmärtää, että lasta käsiteltävissä asioissa ollaan yhdenmukaisia, totuudenmukaisia ja rehellisiä. Ensi ja turvakotien liiton (2019) tekemässä yhteistyövanhemmuuden käsikirjassa oli tutkittu, että vanhemmat toivovat työntekijöiltä, että vanhempien vointia kyseltäisiin, työntekijöillä olisi herkkyyttä kuunnella ja kohdata eroava vanhempi, vanhemmat kaipaavat ymmärrystä ja oikeutusta omien tunteiden läpi käymiseen sekä myötäelämistä. Vanhemmille oli tärkeää, että työntekijät eivät syyllistäisi vanhempaa ja suhtautuisivat terveeseen kriittisesti, objektiivisesti ja puolueettomasti vanhempien kertomuksiin lapsestaan ja muista asioista (Ensi- ja turvakotien liitto, 2019). Varhaiskasvatus on aivan avain asemassa perheiden tukemisessa, koska vanhempia kohdataan päivittäin ja varhaiskasvatuksessa tuetaan yhteistyövanhemmuutta ja lapsen edun mukaista varhaiskasvatuksen toimintaa. Henkilöstön tulisi painottaa vanhemmille, että yhteistyövanhemmuus on lapsen ja perheen parhaaksi ja vanhempien kummankin vanhemman mielipiteet ovat merkityksellisiä.

4.4 Lapset puheeksi toimintamalli

Lapset puheeksi toimintamalli on Suomessa jo useassa kunnassa otettu käyttöön. Lapset puheeksi työ lähti liikkeelle 1970–1980-luvulla. Tuolloin heräsi ymmärrys, että vanhemman voinnilla on merkitystä perheeseen ja lapsiin. Tutkimusta ja ongelmien ennaltaehkäisevien menetelmien kehittäminen lähtivät liikkeelle vanhempien mielenterveyden ongelmista. (Mieli, n.d.) Beardslee, Gladstone, Wright ja Cooper (2003) kehittivät tekemässään tutkimuksessa perheintervention, jonka tarkoitus oli tukea perhettä ja vanhempia ja ennaltaehkäistä ongelmien ylisukupolveisuutta. Tutkimus tuotti paljon tärkeitä havaintoja masennuksen ja muiden mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyssä lapsilla, joiden perheessä on riski sairastua mielenterveysongelmiin vanhempien mielenterveysongelmien ja hankalan elämäntilanteen takia (Beardslee, Gladstone, Wright, & Cooper, 2003). Lapset puheeksi menetelmän työkalun Lapset puheeksi keskustelun ja neuvonpidon kehitti Tytti Solantaus ja Mika Niemelä. Lapset puheeksi -neuvonpidon. Lapset puheeksi toimintamalli kuuluu toimiva lapsi ja perhe -menetelmään. (Mieli, n.d.)

Lapset puheeksi tai lyhennetysti (LP) -menetelmän tarkoituksena on luoda yhteisymmärrys vanhempien ja muiden lapsen elämässä olevien tärkeiden ihmisten ja lapsen välille arjesta ja suunnitelmallisesti luoda toimintamalli lapsen arkipäivään sujumiseen keinoja yhdessä niin varhaiskasvatuksen, vanhempien, kuin muiden lapsen elämässä olevien aikuisten välille. Menetelmä perustuu oman vanhemmuuden ja vanhempana toimijuuden kunnioitukseen ja toiminta perustuu siihen. Vanhemmat ovat asiantuntijoita omassa perheessään ja työntekijät omassa ammatillisessa tiedossa. Varhaiskasvatuksen opettajana eroperheen tilanteessa on laitettava pöydälle se kaikki tieto, mikä perhettä ja lasta tilanteessa auttaisi perhettä eteenpäin ja tukisi lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Vanhemmat saavat arvioida, että mitkä asiat he kokevat hyödylliseksi ja päättävät mitä toimia he ottavat käyttöön vai ottavatko mitään. Vanhempien asiantuntemusta kunnioitetaan ja perheen elämään muuten ei puututa (Mieli, n.d). Eroperheessä tämä tarkoittaisi, että ei puututa eron syihin tai vanhempien tekemiin ratkaisuihin vanhempien eroon liittyen tai asumisjärjestelyihin. Keskustelun tarkoituksena on vahvistaa aikuisten välistä ymmärrystä keskenään, joka lisää kasvatusyhteistyötä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Oph, 2018 s.34) puhutaan lisäksi kasvatusyhteistyön merkityksestä ja avoimesta keskustelu kulttuurista, joka edistää lapsen kasvua, kehittymistä ja oppimista. Nämä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden velvoittamat säädökset ja lapset puheeksi toimintamallin ohjeistukset tukevat lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. Yhteistyön merkitys vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä on tässä todella merkittävä.

Lapset puheeksi menetelmän tavoitteena on turvata lapsen hyvinvointi ja suotuista kehitys ja ongelmien ennaltaehkäiseminen, ennen kuin ongelmia on päässyt kehittymään (Mieli, n.d). Toiminnan toisena tavoitteena on lapsen arkipäivän onnistuminen mahdollisimman hyvin kotona, varhaiskasvatuksessa, koulussa ja vapaa-ajan ympäristöissä. Eli niin sanotuissa lapsen kehitysympäristöissä. Vanhempien eroaminen on yksi riskitekijä vanhempien voimavarojen vähenemiselle. Lapset puheeksi toimintamallin avulla voidaan keskustella vaikeistakin asioista ja miettiä yhteisiä tapoja, miten tuetaan lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista kaikissa ympäristöissä. Lapset puheeksi menetelmässä otetaan huomioon lapset erityiset tarpeet ja lapsen sen hetkinen elämäntilanne. Lapset puheeksi menetelmään kuuluu, että käytetään keskustelujen tukena lokikirjaa (Mieli, n.d). Lapset puheeksi toimintamallin keskeisin sisältö on keskustelu yhdessä tai kahdessa tapaamisessa vanhempien kanssa. Keskustelun tavoitteena on kartoittaa lapsen arkea kaikissa kehitysympäristöissä. Näistä ympäristöistä pyritään tunnistamaan vahvuudet, haavoittuvuudet ja lopuksi tehdään toimintasuunnitelma, miten vahvuuksia hyödynnetään tukemisessa ja miten haavoittuvuudet ratkaistaan. Toisessa vaiheessa järjestetään neuvonpito,

jos tunnistetaan, että on lisätuen tarvetta lapsella. Neuvonpitoon kutsutaan myös muita lapsen elämässä olevia ihmisiä, kuten palveluista, järjestöistä. Neuvonpitoja voidaan järjestää useampia, jolloin lapsen ympärille rakentuu toimiva ja toiminnallinen verkosto (Mieli, n.d).

Varhaiskasvatuksen henkilöstöä koulutetaan lapset puheeksi-menetelmän käyttöön ennen lapset-puheeksi työn ja lokikirjojen täyttöä. Koulutuksen aikana syvennyttään teoriaan ja toteutukseen, opetellaan lokikirjan käyttöä ja opiskellaan lapset puheeksi-työlle voimavaralähtöistä työskentelytapaa. Koulutuksen jälkeen työntekijä osaa käyttää lapset puheeksi menetelmää sen tavoitteiden mukaisesti (Mieli, n.d). Tämä osa on hyvä tiedottaa vanhemmille, että henkilöstöllä on koulutus aiheeseen ja kertoa avoimesti ja tarjota mahdollisuutta Lapset puheeksi-menetelmään.

Varhaiskasvatuksessa täytyy tiedostaa, että riski eroperheissä lasten mielenterveyden haitoille on suurempi, sillä lapsi tarvitsisi monien samanaikaisten kehityshaasteiden vuoksi tuekseen turvallisen vanhemman jo ilman eroa ja sen tuomaa kriisiä ja erokriisissä useinkaan vanhemmat eivät kuitenkaan aina jaksaa olla lapselle riittävänä tukena (Pruuki & Sinkkonen, 2017). Varhaiskasvatuksessa henkilökunnan täytyy olla tällöin lasten tukena, apuna ja turvallisena aikuisena, kun vanhempien voimavarat ovat vähissä, koska pienelle lapselle ei ole kehittynyt vielä keinoja selvitä kriiseistä ja elämän suurista muutoksista. Näiden asioiden ottaminen esille ja avun tarjoaminen ovat tärkeässä asemassa eroperheen ja lapsen auttamisessa.

4. Pohdinta

Lapsen on saatava olla lapsi jokaisessa tilanteessa ja lasta on kohdeltava lapsen tavoin, oli hän sitten eroperheestä tai muusta perheenmuodoista. Puolimatka (2011, s. 298) toteaa, että usein lapselle riittää jo se, että lapsi pystyy luomaan edes yhden turvallisen suhteen aikuiseen, joka arvostaa lasta ja jolta hän saa myönteistä huomiota ja ymmärrystä silloin, kun perheessään tai muussa ympäristössä on vakavia häiriöitä. Kronqvistin (2017) mukaan tämä suhde voi olla vuosia tukeva ja lasta vahvistava. Tämä suhde voi olla varhaiskasvatuksessa se tuttu ja turvallinen aikuinen, jonka kanssa lapsi viettää ison osan ajastaan varhaislapsuuden aikana. Tämä välittämiseen perustuva suhde luo lapselle tunteen uskoa itseensä ja siihen, että lapseen luotetaan. Luottamukseen perustuva suhde on suojaava tekijä mahdollisen ympäristön haitallisilta tekijöiltä (Kronqvist, 2017). Esimerkiksi vanhempien erotilanteessa ja eron jälkeen. Varhaiskasvatuksen henkilöstö luokittelee turvallisuuden tunnetta lapsiryhmään kohtaamalla lapset empaattisesti sekä edistämällä lasten keskinäistä vuorovaikutusta, ryhmäytymistä, kehittyviä kaverisuhteita ja toteuttamalla laadukasta pedagogiikkaa eri tavoin. Kun lapsi tuntee itsensä hyväksytyksi ryhmässä, hänen on koettava, että kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja ja luvallista ilmaista ja lapsi saa apua hankaliin tunteisiin aikuiselta apua (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017). Näitä tunteita eron aikana tulee ja niitä on luvallista tulla ja varhaiskasvatuksen henkilöstön on tärkeä niihin vastata ja opettaa tunteiden säätelyä ja hallintaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisakin (2018, s.22) sanotaan, että lapsille on tarjottava mahdollisuus kehittää tunnetaitoja ja tarjottava myönteisiä tunnekokemuksia ja vuorovaikutustilanteita, jotka edistävät myös oppimista. Nämä myönteiset tunnekokemukset ovat avain asemassa, että lapselle tulee myös vanhempien erotilanteessa positiivisia tunnekokemuksia, koska ne ovat lapselle suuri voimavara haastavassa tilanteessa.

Leikkiminen on lapselle luontainen tapa oppia. Se on merkityksellistä ja leikin avulla lapsi voi käsitellä tilanteita, mitkä tuntuvat hankalilta tai myös saavat muuta ajateltavaa sen hankalan arjen keskelle. Lapsen hoito varhaiskasvatuksessa tulisi olla fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä kaikkien lasten kohdalla (Oph, 2018, s. 23). Tämä näkyy myös opettajan omina empatian taitoina ja ymmärryksenä lapsen tilanteeseen, jos on erotilanne lapsen vanhempien välille tullut tai siitä on vasta kulunut vähän aikaa. Päiväkotia voidaan ajatella eräänä avoimena yhteisönä, jossa henkilöstö ja lapset oppivat toinen toisiltaan tunteita ja kaikkea elämästä.

Vanhemmuus jatkuu vielä eron jälkeen. Hämäläisen ja Koiso-Kanttilan (2015) mukaan vanhempien tulisi ymmärtää, että parhaiten lapsen etu tulisi turvattua, kun molemmat vanhemmat saavat olla lapsen elämässä mukana ja vanhemmat pystyvät tekemään yhteistyötä. Parisuhteen päättyessä on olennaista vanhempien käydä hankalat ja vaikeat tunteet läpi ja oppia niistä uutta itsestään sekä omasta lapsestaan. (Hakulinen et al., 2019) Toimintakulttuuriin varhaiskasvatuksessa vahvasti liittyy henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa ja keskinäinen kunnioitus. (Oph, 2018, s.30) Tämä toimintakulttuuri olisi hyvä vanhemmille painottaen, että yhteistyötä tehdään molemman vanhemman kanssa ja tiedotus tapahtuu molemmalle vanhemmalle tasapuolisesti, eikä mielivaltaista toisen vanhemman kiusantekoa varhaiskasvatuksessa ei olla lähdössä tekemään eikä olla asettumassa kummankaan vanhemman puolelle. Tarvittaessa varhaiskasvatuksen henkilöstö voi tarvittaessa myös auttaa vanhempia etsimään ja löytämään ratkaisuja pulmatilanteisiin, joihin vanhempi kaipaa apua. Kun vanhempi avun ja vinkkien ansiosta huomaa vanhemmuutensa vahvistuvan ja asioiden menevän eteenpäin. Tällöin vanhemman myönteinen kuva itsestään vahvistuu ja rakentaa myös vanhemman ja lapsen välille turvallista vuorovaikutussudetta (Mll, 2017). Tämä apu voi joskus olla pieniäkin vinkkejä arkeen, jotka auttavat niin eroperheen lasta selviytymään uudessa arjessa.

Lopuksi käsittelen vielä muutamaa asiaa, jotka koen merkitykselliseksi ja tärkeäksi vielä käydä läpi. Lapsen näkökulmasta ero merkitsee kahta kotia, joskus tosin vain toinen vanhempi poistuu yhteisestä kodista. Tämä merkitsee tällöin suhteen heikkenemistä tähän lähteneeseen vanhempaan ja pahimmassa tapauksessa poistumista kokonaan elämästä (Jahnukainen, 2012). Toisaalta täytyy muistaa, että ero voi olla joissakin tapauksissa hyvä asia niin lapselle, vanhemmalle kuin koko perheelle. Vanhempien huono suhde ja riidat voivat olla vahingollisia niin lapselle kuin vanhemmalle. Avioeron yleisyyden ja siihen liittyvien kehityksen vaarantavien riskien vuoksi varhaiskasvatuksen henkilöstö tarvitsee enemmän tietoa ja koulutusta tukimenetelmistä, miten varhaiskasvatuksessa voidaan auttaa lasta erotilanteen kriisissä. Erityisesti varhaiskasvatuksen opettaja kohtaa perheitä päiväkodeissa ja hänen tulee ymmärtää, miten pieni lapsi käsittelee vanhempien eroa ja osata toimia sen mukaisesti lapsen ja vanhemman kanssa.

Varhaiskasvatuksen opettajille täydennyskoulutuksia sosioemotionaalisten taitojen tukemiseen oli opetushallituksen tekemän tilannekartoituksen mukaan vähän. Opetushallituksen julkaisussa kartoituksessa tuli ilmi, että varhaiskasvatuksen opettajat kentällä kaipaisivat lisää koulutusta, konkreettisia menetelmiä ja välineitä tunnistaa ja tukea lasta, jolla on haasteita sekä ma-

teriaalia lasten kanssa käsitellä sosioemotionaalisia taitoja. (Määttä et al., 2017). Nämä koulutukset olisivat avain asemassa myös eroperheiden tukemisessa ja lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Tunnekasvatusta ja sosiaalisten taitojen kasvatusta tarvitaan ja siihen on myös järjestettävä koulutusta. Yliopisto-opintojen aikana ei lapsuuden ajan kriisejä, eikä sosioemotionaalisten taitojen tukemista käyty oikeastaan ollenkaan läpi, eikä oikeastaan sivuttu missään vaiheessa yliopisto opintoja, joten täydennyskoulutukselle on tarvetta.

Nykyisin usealla lapsella on 2 kotia ja niistä muodostuu yksi kokonainen elämä. Se on suuri haaste, mutta oikea-aikaisella tuella ja lapsen tunteiden kuulemisella ja läsnäololla lapsi voi elää turvallista lapsuutta (Mäkijärvi, 2013). Alussa kerroin tämän tutkimuksen lähtökodissa piirtävästä lapsesta Lapsen on saatava ilmaista itseään omalla tavallaan ja vaikka piirtää kahdelle eri paperille perheensä, jos se lapsesta tuntuisi mieluisammalta ja parhaimmalta vaihtoehdolta. Saari (2003, s.264) totesi, että piirtämällä lapsi voi tuoda esiin tärkeitä ja yksityiskohtaisia asioita tapahtuneesta ja käsitellä tällä tavoin uutta tilannetta. Karttusen (2010) mukaan lapsen omalla kuvauksella ja kokemuksella on erotilanteessa vahvana vanhempien erosta selviytymistä selittävänä tekijänä. Leikillä on suuri merkitys varhaiskasvatuksessa ja sitä onkin korostettu useissa varhaiskasvatuksen kirjallisuudessa ja sen merkityksellisyyttä lapsen kasvussa ja kehityksessä. Vanhempien ero voi näkyä päiväkodissa leikeissä ja leikille on annettava mahdollisuus ja tilaa, koska leikin kautta lapsi voi käydä tilannetta läpi oman kehitystasonsa mukaisella tavallaan, joka tukee lapsen emotionaalista kehitystä ja hän saa käydä eron tuomia tunteita läpi leikin kautta.

Tämän tutkielman tekeminen oli kaiken kaikkiaan mielekästä, vaikka matkalle mahtui myös haasteita. Alussa oli haasteita kirjoittamisessa ja ajan löytämisessä kirjoittamiselle ja koko prosessin viemiselle eteenpäin. Tutkielman aikana opin paljon uutta kirjoittamisesta ja ennen kaikkea tämän aihepiirin ympärillä käsiteltävistä käsitteistä. Tutkielman aikana oli innostavaa ja mielenkiintoista perehtyä varhaiskasvatuksessa tapahtuviin vanhempien erotilanteisiin ja omien tuttavien ja kavereiden kanssa keskustellessa aiheesta sai paljon tarinoita elävästä elämästä. Aihepiirin kiinnostavuudesta ja omien kokemusten myötä haluan jatkaa myöhemmin pro-gradu tutkimuksen parissa aiheen käsittelyä. Haluan tutkia haastatteleamalla varhaiskasvatuksen opettajia, että minkälaista tukea varhaiskasvatuksessa on tarjottu eroperheen lapsille ja miten otetaan huomioon lapsen tilanne, kun erotilanne on juuri tullut perheeseen ja onko kentällä minkäänlaisia toimintamalleja lapsuudenajan kriiseihin. Toisaalta ajattelin palata tuohon tutkimuksen alkutekijöihin, missä kerroin tästä piirtämistehtävästä ja sitä hyödyntää myös jatkotutkimuksessani jollain tavalla.

Lähteet

- Ahonen, L. (2017). *Haastavat kasvatustilanteet : Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/978-952-451-727-0>
- A, Alijoki & P, Pihlaja. (2017) Eheä kasvupolku – haaste yhteisölle. Teoksessa: Hujala, E. & Turja, L. *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (4. uudistettu painos.). Jyväskylä: PS-Kustannus. haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523700758>
- Beardslee, W. R., Gladstone, T. R., Wright, E. J., & Cooper, A. B. (2003). A family-based approach to the prevention of depressive symptoms in children at risk: evidence of parental and child change. *Pediatrics*, 112(2), e119-e131.
- Cassibba, R., Ijzendoorn, M. H. V., & D'Odorico, L. (2000). Attachment and play in child care centres: Reliability and validity of the attachment Q-sort for mothers and professional caregivers in Italy. *International Journal of Behavioral Development*, 24(2), 241-255. doi:10.1080/016502500383377
- Ensi ja turvakotien liitto. (2019). Yhteistyövanhemmuus. Yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Haettu osoitteesta: https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/yhteistyovanhemmuus_yhteistyovanhe
- Finlex (2011) Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkaminen. Helsinki. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110026>
- Finlex. (2019). Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#L1P2>
- Finlex. (1929). Avioliittolaki. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>
- Goisis, A., Özcan, B. & Van Kerm, P. Do Children Carry the Weight of Divorce?. *Demography* 56, 785–811 (2019). Haettu 15.5.2021 osoitteesta: <https://doi.org/10.1007/s13524-019-00784-4>
- Hakovirta, M & Rantalaiho, M. (2009) Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teoksessa A, Kääriäinen., J, Hämäläinen & P, Pölkki (toim.) *Ero, vanhemmuus ja tukeminen*. Helsinki: Hakapaino Oy, 36–60.

- Hakulinen, T., Laajasalo, T., Mäkelä, J. E., Elo, T., & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (2019). *Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen: Teoriasta käytäntöön*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu osoitteesta: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138389/URN_ISBN_978-952-343-357-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2009a). *Tutki ja kirjoita* (15. uud. p. ed.). Helsinki: Tammi.
- Häkkänen-Nyholm, H. & Nyholm, J. (2015). *130 kysymystä avioerosta: Psykologin ja lakimiehen opas hyvään eroon*. Readme.fi.
- Hämäläinen, J & Koiso-Kanttila H. (2012). *Lapsen vanhemmuuden tukeminen erossa*. Teoksessa Janhukainen. M (toim.). Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Vastapaino. Haettu 1.6.2021 osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517685061>
- Jahnukainen, M. (2012). *Lasten erityishuolto ja -opetus suomessa* (13. täysin uudistettu painos ed.). Tampere: Vastapaino. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517685061>
- Kauppinen, N. (2013). Eronjälkeinen selviytyminen ja onnistunut yhteistyö eroperheiden tarinoissa. *Lisensiaatintutkimus. Turun yliopisto. Viitattu 17.4.2021*. Haettu osoitteesta: <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=60ceecbb-8026-47c1-8345-07641897ea96>
- Karttunen, R (2010). Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampere: Tampereen Yliopiston paino 1546. Haettu 6.5.2021 osoitteesta: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8201-4>
- Kiianmaa, K. (2008). *Hyvä ero. Uusi elämä*. Helsinki: Multikustannus.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2011). *Temperamentti ja koulumenestys*. Helsinki: WSOY. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789510384008>
- Koivunen, P. (2009). *Hyvä päivähoito: Työkaluja sujuvaan arkeen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kronqvist E-L. (2017). *Varhaiserityispedagogiikan kehityopsykologinen perusta*. Teoksessa: Varhaiskasvatuksen käsikirja. (2017). *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (4., uudistettu painos ed.). Jyväskylä: PS-Kustannus. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789524517638>
- Majoko, T. (2019). Inclusion of children experiencing parental separation and divorce in mainstream early childhood development in zimbabwe. *Early Child Development and Care*, 189(2), 301-317. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2017.1319826>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (26.11.2019). Vanhempien ero ja lapsen tunteet. haettu 1.4.2021 osoitteesta: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vanhempien-ero/vanhempien-ero-ja-lapsen-tunteet/>

- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (2017). Mielenlukutaitoa! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen. Hämeen Kirjapaino Oy. Helsinki. Haettu 1.5.2021 osoitteesta: https://cdn.mll.fi/prod/2017/08/04185742/MLL_Mielenlukutaitoa_www.pdf
- Mielenterveystalo. (n.d). Lapsi ja ero. Haettu 1.2.2021 osoitteesta: https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-opaat/itsehoito/eron_omahoito/Pages/osio3.aspx#laita_tahän_hanuriosion_id
- Mieli.fi. (n.d). Lapset puheeksi (LP) – menetelmä. Suomen mielenterveys ry. Haettu 7.5.2021 osoitteesta: <https://mieli.fi/fi/kehittämistoiminta/lapset-ja-nuoret/toimiva-lapsi-perhe-työ/lapset-puheeksi-lp-menetelmä>
- Medin, E., & Jutengren, G. (2020). Children's perspectives on a school-based social and emotional learning program. *Children & Schools*, 42(2), 121-130. doi:10.1093/cs/cdaa007
- Metsämuuronen, J., Luoma, P., Karjalainen, T. P., Reinikainen, K., Virtanen, J., Rantala, T., . . . Benkö, S. S. (2011). *Laadullisen tutkimuksen käsikirja* (1. uudistettu laitos, e-kirja 1. p.). Methelp. Haettu 20.6.2021 osoitteesta: <https://www.booky-fi.pc124152.oulu.fi:9443/lainaa/1233>
- Mäkijärvi, L. (2014). *Kahden kodin lapset: Miten tuen lasta vanhempien avioerossa*. Jyväskylä: Docendo.. Haettu 15.5.2021: <https://www.nextory.fi/kirja/kahden-kodin-lapset-miten-tuen-lastavanhempien-erossa-10178529/>
- Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H., & Laakso, M. (2017). Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. *Raportit Ja Selvitykset*; 17/2017, Haettu 5.4.2021 osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf
- Opetushallitus. (2019). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. [Helsinki] Haettu 20.6.2021 osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Pruuki, H., & Sinkkonen, J. (2017). Lapsi ja ero. *Eväitä Eteenpäin*. Helsinki: Kirjapaja
- Puolimatka, T. (2011). *Kasvatus, arvot ja tunteet* (Toinen uudistettu painos.). Suunta-kirjat.
- Saari, S. (2003). *Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen*. Helsinki: Otava.
- Salminen, A. (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? -Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. (Vaasan yliopiston julkaisu). Haettu 21.6.2021 osoitteesta: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Sinkkonen, J. (2018). *Kiintymyssuhteet elämänkaareissa*. Helsinki: Duodecim. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789516567665>

- Suomen uusperheiden liitto. (n.d) Mikä on uusperhe?. Haettu 21.4.2021 osoitteesta: <https://supli.fi/tietoa/mika-on-uusperhe/>
- Suomen virallinen tilasto (SVT). (2019a): Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 6.5.2021]. Haettu osoitteesta: http://www.stat.fi/til/perh/2019///perh_2019_2020-05-22_tie_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2019b): Siviilisäädyn muutokset [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-6413. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 17.4.2021]. Haettu osoitteesta: http://www.stat.fi/til/ssaaty/2019/ssaaty_2019_2020-05-08_tie_001_fi.html
- Stefan, C. A., & Avram, J. (2019). Investigating attachment status effects on preschoolers' empathic perspective-taking. *Child & Youth Care Forum*, 48(5), 663-675. Haettu osoitteesta [http://pc124152.oulu.fi:8080/login?url= http://dx.doi.org/10.1007/s10566-019-09498-5](http://pc124152.oulu.fi:8080/login?url=http://dx.doi.org/10.1007/s10566-019-09498-5)
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. ISBN 978-952-5995-07-7. Haettu 1.6.2021 osoitteesta: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Terveyskirjasto. (2020). Odottavan äidin käsikirja. Kustannus Oy Duodecim. Haettu 20.6.2021 osoitteesta: <https://www.terveyskirjasto.fi/odk00026>
- Vienola, V. (2017). *Varhaisvuosien eettinen kasvaminen ja oppiminen*. Teoksessa: Hujala, E. & Turja, L. *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (4. uudistettu painos.). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Väestöliitto. (2020). haettu osoitteesta: https://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaeston-tutkimuslaitos/tilastoja/parisuhteet_ja_seksuaalisuus/avioerot/
- Yle. (22.4.2020). Korona iskee kiilaa helsinkiläisten liittoihin- avioerohakemuksia jätetty käräjäoikeudelle kolmannes enemmän kuin vuosi sitten. Haettu osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-11317395>